

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาใช้ในการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์และการละครกับชุมชน โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน
2. แนวคิดในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
3. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน

1. แนวคิดการเรียนรู้ในระบบของสถาบันราชภัฏสงขลา

แนวคิดการเรียนรู้ในระบบของสถาบันราชภัฏสงขลาเป็นการอธิบายถึง การจัดการศึกษาโดยรัฐใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ระบบราชการเป็นแกนกลางในการชี้แนะแนวทางการจัดระบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาล สาระของหลักสูตรทั้ง ที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ มุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความคึกคักและความรับผิดชอบต่อสังคม สถาบันราชภัฏสงขลาเปิดสอนใน คณะต่าง ๆ รวม 6 คณะวิชา สำหรับโปรแกรมวิชาเอกนาฏศิลป์และการละครเป็นส่วนหนึ่งใน คณะศิลปกรรมศาสตร์เป็นโปรแกรมที่เริ่มต้นในปีพ.ศ. 2542

หลักสูตรสถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2543 สาขาศิลปกรรมศาสตร์ โปรแกรม วิชา เอกนาฏศิลป์และการละคร (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก) มีจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สาขา วิชาศิลปกรรมศาสตร์ เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถประกอบวิชาชีพตาม ความ ต้องการของสังคมและท้องถิ่น โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. สามารถประกอบอาชีพโดยใช้ความรู้ ทักษะ และเทคนิคเฉพาะทางด้านศิลปศาสตร์ในหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประกอบอาชีพอิสระได้
2. นำความรู้ทางด้านศิลปศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงความเป็นอยู่คุณภาพชีวิตของตนและสังคมได้อย่างเหมาะสม
3. ตระหนักถึงความสำคัญของวิทยาการทางด้านศิลปศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อการค้าทางชีวิต การประกอบอาชีพ สังคม และสภาพแวดล้อม
4. พัฒนาและส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรม เจตคติ และศรัทธาในการประกอบอาชีพทางด้านศิลปศาสตร์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้เป็นอย่างดี

โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 144 หน่วยกิต โดยมีสัดส่วนหน่วยกิตแต่ละหมวดวิชาและแต่ละกลุ่มวิชา ดังนี้

1. หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป แบ่งเป็น 4 กลุ่มวิชา มีสัดส่วนการเรียนต่อกลุ่มวิชาต่อหน่วยกิตเรียน ไม่ต่ำกว่า 33 หน่วยกิต ดังนี้
 - 1.1 กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิต
 - 1.2 กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิต
 - 1.3 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตเรียน 6 หน่วยกิต
 - 1.4 กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บัณฑิตเรียนรวม 9 หน่วยกิต
2. หมวดวิชาเฉพาะด้าน แบ่งเป็น 3 กลุ่มวิชาเรียนไม่ต่ำกว่า 101 หน่วยกิต คือ
 - 2.1 กลุ่มวิชาเนื้อหา เรียน 79 หน่วยกิต
 - 2.2 กลุ่มวิชาวิทยาการจัดการ เรียน 15 หน่วยกิต
 - 2.3 กลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 7 หน่วยกิต
3. หมวดวิชาเลือกเสรี เรียน 10 หน่วยกิต

การเรียนรู้ในระบบสถาบัน จึงเป็นการเรียนการสอนที่จัดขึ้นตาม หลักสูตรที่สภาสถาบันราชภัฏได้กำหนดขึ้นโดยสถาบันราชภัฏแต่ละแห่งรับนโยบาย ดำเนินการ โดยมีโปรแกรมวิชาเป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ ลักษณะการจัดการเรียนการสอน เป็นการเรียนที่ถูกจัดขึ้นในชั้นเรียน ดังนั้นผู้สอนต้องรู้จักประยุกต์การเรียนการสอนให้ สอดคล้องกับความทันสมัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งให้การศึกษา คือการพัฒนาสังคม ผู้เรียนควรมีโอกาสเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นการผดุงคุณค่าของท้องถิ่นแต่ละ แห่งให้เป็นเอกลักษณ์ไว้ จึงต้องนำสาระวิชาต่าง ๆ มาบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชนโดยให้ นักศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการ พัฒนาท้องถิ่น

วิชาเอกนาฏศิลป์และการละคร นักศึกษาได้รับการถ่ายทอดความรู้ทาง ทฤษฎีควบคู่กับด้านการปฏิบัติ นักศึกษาจึงต้องเป็นผู้ปฏิบัติการแสดงได้เองทั้งยังสามารถ เป็นผู้จัดการและควบคุมการแสดงได้อีกด้วย และเพื่อให้นักศึกษาเกิดทักษะที่จำเป็นต่อ การประกอบอาชีพในอนาคตจึงควรจัดการเรียนการสอน โดยให้นักศึกษาได้ลงมือ ปฏิบัติการร่วมกับชุมชนสามารถระบุในรายวิชาที่ทำได้หลายวิชา ได้แก่ วิชา2051604 (การแสดง 1) 2053205 (วิพิธทัศนา) 2054903 (การแสดงท้องถิ่น) 2054911 (การ จัดการนาฏศิลป์เชิงธุรกิจ)

สรุปความสัมพันธ์ของการเรียนรู้วิชานาฏศิลป์และการร่วมกับชุมชนสามารถ นำมาซึ่งองค์ความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดรายได้ทั้งของนักศึกษาและ ชุมชน

2. แนวคิดการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือ การจัดกิจกรรม การเรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางกลับเข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังในโรงเรียนประถม ศึกษาทั้ง ๆ ที่การสอนนักเรียนโดยวิธีนี้เคยมีสอนในหลักสูตรของการฝึกหัดครูมานานแล้ว

เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการว่า ทุก ๆ 5 ปี ความรู้ที่ถูกค้นพบใหม่ ๆ จะเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวเสมอ และโลกในยุคปัจจุบันนี้สามารถส่งผ่านข้อมูลข่าวสารตามช่องทางผ่านสื่อต่างๆ ถึงกันได้อย่างรวดเร็ว จนทำให้ครูไม่สามารถค้นหาความรู้ทั้งหมดมาสอนนักเรียนได้ มีข้อมูลข่าวสารมากมายที่เข้ามากระทบกับนักเรียนโดยตรง หรือนักเรียนต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนภายนอกห้องเรียน ซึ่งครูบางคนไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือสภาพปัญหาเหล่านั้น

ถึงเวลาแล้วที่ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้ (Spoon-feeding Method) หรือให้นักเรียนท่องจำ (Memorization) มาเป็นให้นักเรียนสามารถเรียนรู้เป็น หรือเรียนวิธีเรียนรู้ เพื่อให้สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถปรับตัวและแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่นักเรียนเผชิญได้ ซึ่งมีหน่วยงาน นักวิชาการได้กล่าวถึง เรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมไว้มากมาย ดังต่อไปนี้

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางว่า จะเน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอนความรู้ โดยผ่านการฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ 3 ประการ คือ

1. การศึกษา (เรียนรู้) จากการสัมผัสความจริง มี 5 ประเภท
 - 1.1 จากการสัมผัสความจริงตามธรรมชาติ
 - 1.2 จากการสัมผัสความจริงทางสังคม
 - 1.3 จากการสัมผัสความจริงจากการทำงานและกิจกรรม
 - 1.4 จากการสัมผัสความจริงที่เป็นสุนทรียะทั้งที่เป็นธรรมชาติและศิลปะ
 - 1.5 จากการสัมผัสความจริงทางข้อมูลข่าวสาร
2. การศึกษา(เรียนรู้)จากการคิดที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการสัมผัสความจริงได้แก่
 - 2.1 ฝึกการสังเกต
 - 2.2 ฝึกการบันทึก (คนไทยเป็นชาติที่ไม่ชอบการบันทึก)
 - 2.3 ฝึกการนำเสนอในที่ประชุมกลุ่ม
 - 2.4 ฝึกการฟัง (ถ้าฟังคนอื่นบ้างก็จะฉลาดมากขึ้น)

2.5 ฝึกการปฐษา-วิชันนาในกลุ่มเพื่อให้เกิดความแตกฉานทางปัญญาและ

วิจารณ์ญาณ

2.6 ฝึกการตั้งสมมุติฐานและการตั้งคำถาม

2.7 ฝึกการแสวงหาคำตอบต่อคำถามที่ตั้งขึ้น (ค้นคว้า)

2.8 ฝึกการวิจัย ถ้าแสวงหาคำตอบไม่พบแต่คำถามที่มีความสำคัญ แปลว่าไม่มี
ความรู้อยู่ในโลก ต้องสร้างความรู้ใหม่ด้วยการวิจัย การวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้ใน
การศึกษาทุกระดับ

2.9 ฝึกการเชื่อมโยงและการเข้าใจตนเอง ครูต้องตะล่อมให้เกิดความคิดเชื่อมโยง
ปัญญา คือ การเชื่อมโยงได้ยาวไกล แท้ที่จริงสภาพสิ่งทั้งหลายล้วนเชื่อมโยง เมื่อคิด
เชื่อมโยงแล้วจะช่วยให้เข้าใจตนเองว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

2.10 ฝึกการเขียน (บทความ) การเขียนทำให้ตรวจสอบความรู้อย่างเข้มข้น
เนื่องจากข้อเขียนเป็นการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

3. การศึกษา (เรียนรู้) จากการเจริญสติ

การเจริญสติ เป็นวิธีการทางปัญญาอย่างยอดเยี่ยมและมีประโยชน์สูงสุด แต่การ
ศึกษาไทยไม่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ การเจริญสติช่วยให้การสัมผัสความจริงและ
คิดตรงและคมชัดยิ่งขึ้น ทำให้จิตใจเป็นกลาง เอาปัญญามาใช้ได้ทัน ป้องกันความผิดพลาด
และสกัดกั้นความไม่คิงามมาสู่ตัว เกิดความสุข สามารถสัมผัสความงามอันดำรงอยู่รอบตัว
และยังเป็นเครื่องรักษาสุขภาพ ช่วยให้อายุยืน

ในเรื่องเดียวกันนี้ กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่ง
ชาติ (2536) ได้กล่าวไว้ในเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ในมาตรฐานที่ 1 ว่า
“โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรได้สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่น” ซึ่งเป็นการบ่งบอกที่
ชัดเจนว่าให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความต้องการของเด็ก หรือ
ให้เด็กเป็นผู้กำหนดหลักสูตรนั่นเอง และยังได้กล่าวในคำอธิบายเพิ่มเติมว่า

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับนักเรียน หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรให้
สอดคล้องกับนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น

1. ด้านพุทธิพิสัย
2. ด้านประสบการณ์เดิม

3. ด้านความสนใจเอาใจใส่ ความมานะอดทนและความขยันในการเรียน
4. ด้านความสามารถในการเรียนรู้และเข้าใจ
5. ด้านความต้องการของนักเรียน

ชาตรี ตำราญ ได้เขียนไว้ในความนำ ในหนังสือชื่อ สอนอย่างไรให้เกิด
พฤติกรรมกรเรียนรู้ (กรมวิชาการ, 2538) ว่า

“วิธีการสอนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมกรเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เขียนใช้วิธีการตั้งคำถาม
แล้วให้นักเรียนช่วยกันตอบ คำตอบทุกคำตอบจะถูกจดไว้บนกระดานดำ แล้วให้ผู้เรียน
สรุปเป็นความคิดรวบยอดไว้ (จัดเป็นวิธีสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง) ภายหลังจากนั้นให้
นักเรียนศึกษาจากของจริงเพื่อให้เกิดประสบการณ์จริง แล้วมอบหมายให้นักเรียนแต่ละคน
เขียนเรื่องใหม่ตามความคิดความเข้าใจของแต่ละคน ผู้เขียนพบว่างานเขียนของนักเรียนแต่ละ
คนสะท้อนให้เห็นว่าคนไหนมีความสามารถด้านการอ่านสูง เขาก็เขียนเรื่อง เล่าเรื่องได้
ดีกว่าเด็กอื่น ๆ ดังนั้นงานเขียนของผู้เรียนแต่ละคนจะเป็นตัวบ่งชี้สภาพการอ่านของผู้เรียน
ได้เป็นอย่างดี.....และพบว่าที่แท้จริงแล้ว งานเขียนของเด็กก็คือครูของครูผู้สอน
เพราะงานของเด็กเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นว่า ตัวเขามีความรู้สึกรู้สึกคิดในเรื่องใด สิ่งที่เขา
เขาก็จะเขียน และเขาก็จะไม่เขียนในสิ่งที่เขาไม่รู้ ข้อสรุปในตอนนี่ก็คือ ครูจะต้องคิดอยู่
เสมอว่า เรากำลังสอนคนไม่ใช่สอนหนังสือ”

ประจักษ์ บุญอารีย์ (2541) ได้กล่าวถึงภารกิจของครูในการจัดกิจกรรมกรเรียน
การสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ไว้ว่า

แม้ว่าศูนย์กลางกรเรียนรู้ไปอยู่ที่เด็ก หน้าที่ของครูก็ยังมีอยู่ แต่เปลี่ยนไปเป็นผู้จัด
กรกรเรียนรู้ (Learning Manager) โดยมีหน้าที่ดังนี้

1. วางแผนกรสอนและเตรียมกรจัดกิจกรรม
2. ร่วมจัดกิจกรรมกับนักเรียนตามแผนที่กำหนดไว้ โดยเปิดโอกาสให้อิสระแก่

นักเรียนที่จะคิดและเรียนร่วมกัน ครูคอยกระตุ้น แนะนำ ช่วยเหลือตามวาระและโอกาสที่เหมาะสม ลดบทบาทการสอน(บอก)ให้น้อยที่สุดเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนได้มากขึ้น

3. เสนอแนะกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้แก่การสอนหรือวิธีการชี้แนะที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้กระบวนการการเรียนรู้ที่เสนออาจเป็นทางเลือกหนึ่งเท่านั้น นักเรียนอาจเรียนร่วมกัน กำหนดขั้นตอนที่จะเรียนรู้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สามารถทำได้

4. เสนอแนะแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ เสนอแนะแหล่งวิชาการต่าง ๆ เช่น หนังสือ บุคคล สถานที่ รายการวิทยุ โทรทัศน์ วัสดุทัศน ฯลฯ

5. ส่งเสริมสนับสนุน เริ่มต้นที่การสนับสนุนด้านนโยบายของโรงเรียน วัสดุ อุปกรณ์งบประมาณ ตลอดจนการบำรุงขวัญและกำลังใจแก่ครู นักเรียน ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้รวมถึงการให้ความไว้วางใจ ให้อิสระด้วย

6. ประสานเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้มีขอบข่ายกว้างขวางเป็นภาระรับผิดชอบของทุกฝ่าย พ่อแม่ เครือญาติ องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โรงงาน นายจ้าง ครูต้องประสานงานและสร้างความเข้าใจ

7. ร่วมประเมินผล คือ การตรวจสอบ เก็บรวบรวมผลระหว่างการศึกษา เพื่อใช้ในการปรับปรุงคุณภาพการเรียนรู้ และร่วมกันประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อให้เกิดความภูมิใจ บรรลุจุด ประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มีข้อดี ข้อเสีย หรือผลกระทบต่อสิ่งอื่นอย่างไร

8. ให้นำความรู้และทักษะไปใช้จากการเรียนรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมแต่ละคราว นักเรียนควรสรุปได้ว่า ได้รับความรู้ ความคิด และทักษะอย่างไรบ้าง เชื่อมโยงสู่วิถีชีวิตในชุมชนและท้องถิ่น และเสนอแนะที่จะนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ มีความหมายต่อชีวิต

9. กระตุ้นให้คิดและให้ทำงานร่วมมือและแข่งขันกันปฏิบัติ ครูควรสนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่มโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อฝึกทักษะในการร่วมกันทำงานกับผู้อื่น และแข่งขันกับกลุ่มอื่น เข้าใจในความสำคัญ ความสมดุลของการแข่งขันและร่วมมือ

10. ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ในสังคมไทยครูมีชีวิตยังมีความสำคัญอยู่มากในฐานะผู้นำทางวิญญาณของนักเรียน ตัวอย่างที่ดีของครูในด้านคุณธรรม จริยธรรม ลักษณะนิสัยในการทำงาน การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรอบรู้และมีความสามารถในด้านการสอน และด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นที่สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

นอกจากนี้ ประจักษ์ บุญอารีย์ (2541) ยังได้กล่าวถึง สิ่งที่ควรคำนึงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางว่า

1. เนื้อหาสาระ ควรพัฒนาเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้เอื้อต่อการสร้างทักษะที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างผสมผสาน
2. วิธีการสอน ยึดวิธีการที่เน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอนความรู้
3. บรรยากาศในการเรียน ให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข มีเสรีภาพที่จะเรียนรู้ร่วมกันหรือด้วยตนเอง ไม่เน้นแข่งขันการเรียนรู้ในลักษณะการต่อสู้
4. สื่อการเรียนและโสตทัศนูปกรณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่โรงเรียนและครูควรจัดหาไว้ให้พร้อมที่จะนำมาใช้
5. สถานที่และสภาพแวดล้อมในและนอกโรงเรียน รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางครอบครัวชุมชน ท้องถิ่นและสื่อมวลชนต่างๆล้วนมีส่วนช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง
6. การวัดผลประเมินผลเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้นักเรียนเกิดความเครียด การวัดผลควรพิจารณาเชิงคุณภาพและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนสามารถวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ควรใช้ข้อสอบและควรไว้วางใจ
7. ค่านิยมและปัจจัยทางสังคม สังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนไม่ถูกต้องหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความเครียด กลัว ไม่มีความสุขกับการเรียน เช่น ลำดับที่ เกรดเฉลี่ย การประกวด เป็นต้น
8. เพื่อนนักเรียนหรือกลุ่มเพื่อน นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานต่างกัน การสร้างนิสัยใฝ่รู้และสังคมเพื่อนแห่งการเรียนรู้ในชั้นเรียนจึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องทำให้ได้

การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

ในการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีทางเลือกหลากหลายที่ครูสามารถนำมาใช้ให้เหมาะสมกับนักเรียนและตนเองได้ ครูอาจจะคิดพัฒนาขั้นตอนในการพัฒนา ทดลองใช้เองได้

ประจักษ์ บุญอารีย์ (2541) ได้ปรับปรุงรูปแบบปฏิริยาสะท้อนในการฝึกหัดครู (Reflective Practice in Teacher Education) ซึ่งมีกระบวนการปฏิบัติง่าย ๆ ที่ใช้ในการวิจัย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนของ Dr. Narida F. Allan (1996) ในการ ประชุมการพัฒนาคุณภาพการฝึกหัดครูของมหาวิทยาลัยนิวคาสเซิล ประเทศออสเตรเลีย ระหว่างวันที่ 3 – 31 สิงหาคม 2539 ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน เป็นขั้นตอนของการวางแผน เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน ทำแผนการสอน เตรียมนักเรียน เตรียมสื่อ สถานที่และขั้นตอนการปฏิบัติการเรียนการสอน

ขั้นที่ 2 ปฏิบัติ คือ การดำเนินการเรียนการสอนตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 3 สังเกต คือ การสังเกตและบันทึกผลการสังเกตทุกอย่างโดยละเอียดตามที่ เป็นจริงร่วมกันของทีมงาน

ขั้นที่ 4 สะท้อนความคิด คือ การนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกการสังเกตเข้าที่ ประชุม (GERM : Group for Educational Research Meeting) เพื่อให้ที่ประชุมสะท้อน ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แล้วสังเคราะห์เป็นข้อสรุป รวมทั้ง เสนอแนะแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้วางแผนรอบต่อไป

แนวคิดในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

การศึกษาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะกับนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์และการละครจำเป็นต้องเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของ ชุมชนซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนและมีส่วนเกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทยด้วย

ศิลปวัฒนธรรม คือ รูปแบบการดำรงชีวิต การสร้างสม ความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือสร้างขึ้น เพื่อความสุภาพสบายใจในการดำรงชีพ ทั้งทำให้สังคมนั้นอยู่อย่าง เอื้ออาทรต่อกันก่อให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ

นิคม มุติกะคามะ(2540: 91) จำแนกว่า วัฒนธรรมชาติ ไม่ใช่การคัดลอกและ การเรียงลำดับที่เป็นเอกลักษณ์ของชนกลุ่มใด เผ่าใด หากเป็นการรวมความหลากหลายของ ชนเผ่าที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ส่วนวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ รูปแบบเฉพาะในการดำเนินชีวิตของชนเผ่าต่าง เมื่อรวมหลาย ๆ ชนเผ่าก็เป็นประเทศ อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมอันเป็นรูปแบบวิถีชีวิตอาจสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านการดำรงชีพ เช่น การทำมาหากิน อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย
2. ด้านศาสนา เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม หลักปฏิบัติที่สามารถสร้างสันติสุขให้แก่ สังคม
3. ด้านภาษา เช่น การพูด เอกลักษณ์ในการสื่อสาร ฐานันดรทางภาษา ภาษา ถิ่นที่ส่งเสริมความสามัคคีและใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความรู้
4. ด้านศิลปะและการละเล่น เช่น ศิลปะการก่อสร้าง การแสดง การละเล่นพื้นเมือง รสนิยม รวมเป็นความงามด้านสุนทรียภาพเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
5. ด้านสังคมและการเมือง เช่น การสืบทอดค่านิยม บทบาทหน้าที่องค์กรใน ชุมชน มรดกและทรัพยากรในท้องถิ่น สภาพแวดล้อม และประวัติที่ภาคภูมิใจของชุมชน นั้น ๆ

นอกจากนี้ นิคม มุติกะคามะ ได้อธิบายถึง วัฏจักรการสืบทอดพัฒนาวัฒนธรรม ว่าความล้มเหลวในการสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยสำคัญ 6 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ ถ้าไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติวัฒนธรรมท้องถิ่นก็จะไม่มีมรดกทาง ประวัติศาสตร์ของชาติ หากไม่มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์สิ่งที่ดีงามอันควรรักษา สืบทอดจะทำให้ไม่มีปทัสถานและมาตรฐาน เสมือนใช้คนตาบอดเป็นคนนำทาง
2. ด้านการเผยแพร่แต่ละชุมชน มีการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมสืบทอด ภายในชุมชนไว้เป็นอย่างดี แต่หากไม่มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในที่สุดชุมชนก็ไม่มี ความภาคภูมิใจร่วมกัน
3. ด้านการทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรมที่ดีของท้องถิ่นจำนวนมากคือขการสงวน รักษา อนุรักษ์ และบูรณะ ให้เหมาะสมกับรูปแบบ ในบางส่วนมีการต่อเติมจนขาดจาก รากเหง้าเดิม

4. ด้านการสืบสาน ปัญหาการจัดการศึกษาที่มุ่งตามวิทยาการใหม่ มุ่งแต่เพื่อความ เป็นวัฒนธรรมสากล การจัดการศึกษาที่ตัดขาดจากชีวิตจริงและประเพณีในสังคม

5. ด้านการแลกเปลี่ยน การกำหนดค่านิยมที่ไม่ยอมให้มีการ แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมระหว่างสังคม การไม่ยอมรับความรู้วิทยาการใหม่ หรือการรับ ความรู้ วิทยาการใหม่โดยไม่มีการไตร่ตรอง

6. ด้านการพัฒนาวัฒนธรรม การไม่ส่งเสริมให้มีการพัฒนา วัฒนธรรมอย่าง ประสมประสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่ จนนำไป สู่การสูญเสีย เอกลักษณ์ของตนเอง

ประเวศ วะสี (2536 : 30-32) ได้อธิบายถึง การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดความรู้ ของท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น ว่าควรส่งเสริมและสนับสนุนให้นำภูมิปัญญา ชาวบ้านเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ ดังที่รัฐได้ประกาศนโยบายให้ระบบการศึกษา ทั้งหมด มีการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ และทะนุบำรุงภูมิปัญญาชาวบ้าน รัฐบาลได้ให้ ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างต่อเนื่องเพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาอันเป็นการ พัฒนาบูรณะพลังของชาติ ประเวศ วะสีได้อธิบายถึง การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านให้เข้าสู่ ระบบการศึกษาพอสรุปได้ ดังนี้

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือ และสื่อในรูปแบบอื่นที่ด้วยภูมิ ปัญญาชาวบ้านให้มีจำนวนมากและคุณภาพเหมาะสม และให้นำมาใช้ในการศึกษาทุก ระดับ

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกระดับทำการศึกษาภูมิปัญญา ชาวบ้านซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาชาวบ้านขึ้นมาเต็มไปหมดซึ่งจะทำให้การ รับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น อันจะมีผลกระทบต่อความรู้ลึกและพฤติกรรมของ ชาติอย่างสำคัญ

3. ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น การเปิดศักยภาพของครูในท้องถิ่นทำให้การศึกษา สอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น และทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ

4. ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชน อย่างน้อยส่วนหนึ่งให้เป็นโรงเรียน ชุมชนโดยทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ ศึกษาให้เข้าใจชุมชนตามที่กล่าวในข้อ 3 เป็นศูนย์

ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน และให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน และระดมทรัพยากรจากชุมชนจากหน่วยราชการอื่น ๆ จากภาคธุรกิจ และจากองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ โดยวิธีนี้จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว โดยการผสมผสาน ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาอื่น ๆ และมีเครือข่ายของการเรียนรู้ ซึ่งเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลทั้งประเทศ

5. ปรับระบบการศึกษาทั่วไป รวมทั้งในมหาวิทยาลัยให้เป็นการศึกษาที่สร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบรรณาการ และโดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทย การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านก็จะเข้าไปอยู่ในการศึกษาที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์

6. การกระทำดังกล่าวข้างต้นต้องการความคล่องตัว รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ ตัดสินใจการใช้เอง ส่วนรัฐประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

7. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนควรส่งเสริมให้ใช้กลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ คือ ผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือชมรม หรือรูปอื่นใดที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งจะช่วยให้มีอิสระคล่องตัวมีความต่อเนื่องและมีพลังมากกว่า

8. ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิหรือสถาบันในรูปเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

อย่างไรก็ตามก็ได้มีนักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางการศึกษาได้นำเสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้จัดการเรียนการสอนได้แก่

สามารถ จันทรสุรีย์ (2536 : 157-159) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สำคัญ ดังนี้

1. การทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอันดับแรกควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน จากนั้นควรจัดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ได้ไปเยี่ยมชมศึกษาดูงานพบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้านผู้มีผลงานที่น่าชื่นชม น่าสนใจต่าง ๆ นอกจากนี้ควรให้โอกาสไปร่วมกิจกรรมของชุมชนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้จัดขึ้นถือว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมวางแผนดำเนินการส่งเสริมพัฒนาฟื้นฟูสืบ தொடเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานกับจังหวัดศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่มากมายทุกหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจังโดยการเดินทางไปสืบค้น สอบถาม ขอความร่วมมือจากชาวบ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์จัดระบบและจัดทำในรูปของสื่อเอกสารหรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับการศึกษ ส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ให้รากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นพิเศษ

4. การส่งเสริมเผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสม แล้วเลือกสรรอย่างพิถีพิถัน นำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้นไปสืบทอดปรับปรุงให้ทันสมัย ส่วนการเผยแพร่ไปสู่ ประเทศต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดงามของปราชญ์ชาวบ้านไทยและการสร้างเกียรติภูมิของชาติไทยเป็นสำคัญ

5. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ดูถูกดูแคลนว่าโง่เขลา ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้าน ให้เห็นตัวเอง ให้มีอิสระสามารถตัดสินใจได้เองอย่างมีศักดิ์ศรี เลิกบงการเลืกรอบงำชาวบ้าน ยกย่อง

ชาวบ้านให้กำลังใจในผลงานที่เขาคิดเขาทำเป็นการเสริมแรง ให้มีความเชื่อมั่นว่าเขามีความสามารถในการช่วยตนเองได้เหมือนอดีตที่ผ่านมา ผู้สนับสนุนควรเดินทางไปฟังชาวบ้านพูด ศึกษาความรู้จากชาวบ้าน ร่วมทำงานกับชาวบ้านและสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยง สืบทอด ปรับปรุง ร่วมผนึกกำลังกัน แบ่งงานกันทำตามศักยภาพของปราชญ์แต่ละท้องถิ่นแต่ละด้านโดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

รัตนะ บัวสนธิ (2535 : 7) กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า แบ่งเป็น 2 วิธีการ คือ

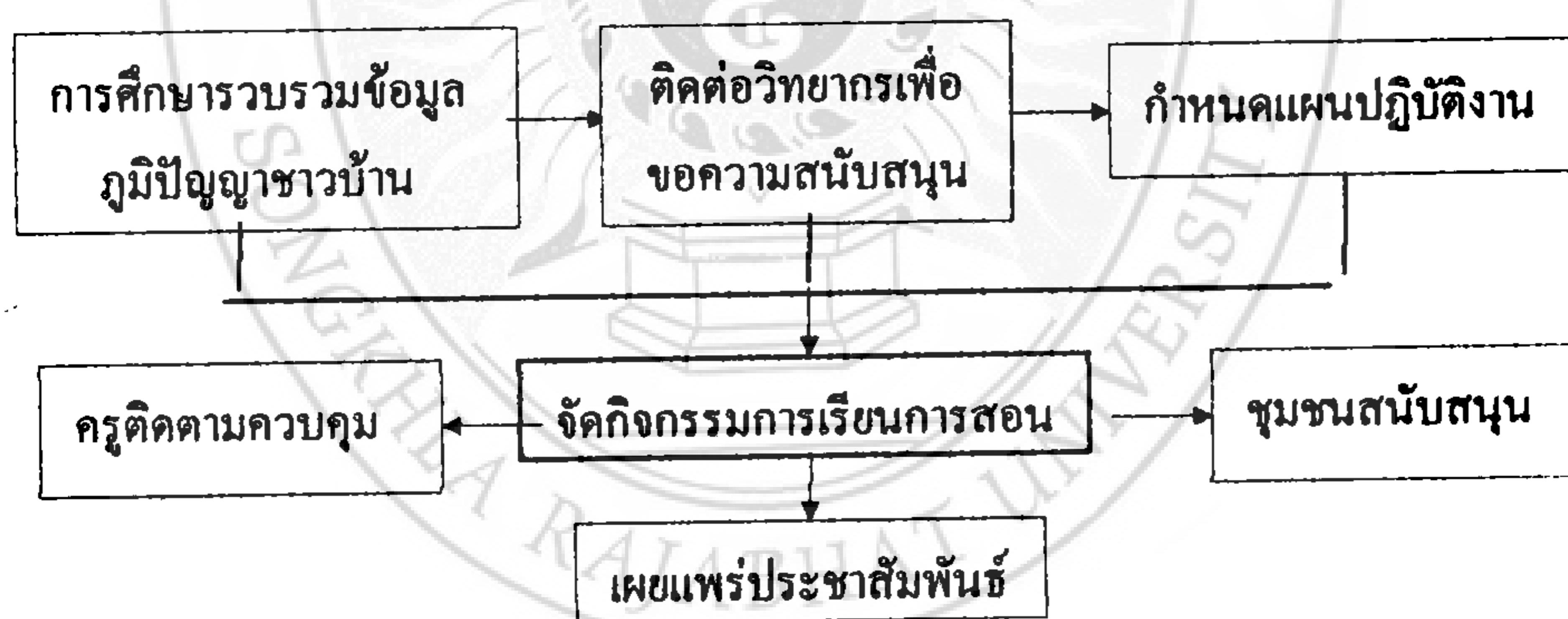
1. ครูเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับกรณีนี้ครูเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้านที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งประเมินผลการเรียนของนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537 : 7-8) ได้เสนอแนะแนวทางการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า ในการสอนอาชีพให้แก่ นักเรียน ถ้าเราสามารถเชื่อมโยงแนวคิด กระบวนการและหลักการปฏิบัติต่าง ๆ ของปราชญ์ชาวบ้านมาสู่กระบวนการเรียนการสอนของนักเรียนก็จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองของนักเรียน การแก้ปัญหาชุมชนและอำนวยความสะดวกดำรงชีวิตของนักเรียนอย่างแท้จริง โดยได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนดำเนินการ ดังนี้

1. สำรวจ ค้นหา แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาจัดการเรียนการสอน หรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร
2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความสนับสนุน
3. ปฏิบัติการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากร จัดทำข้อตกลงหรือระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกันวิทยากร

4. ตามข้อตกลงในข้อ 3 โดยใช้ภูมิปัญญาของ ชาวบ้านทั้งในรูปแบบการสอน
ในชั้น หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ชาวบ้าน
5. ติดตาม สนับสนุน การดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงาน ยกย่องเชิดชูเกียรติประกาศเกียรติคุณ
ปราชญ์ชาวบ้านที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

การจะให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีส่วนในการจัดการเรียนการสอนทางสาขานาฏศิลป์เพื่อให้เกิดความชัดเจนที่เป็นรูปธรรมจึงจะดำเนินการศึกษาในส่วนที่เป็นวิถีชีวิตชุมชนด้านศิลปะและการละเล่น โดยคำนึงถึงปัจจัยในการพัฒนา คือ ความรู้ การเผยแพร่ การทำนุบำรุง การแลกเปลี่ยน การสืบสานและการพัฒนา ทั้งนี้ต้องให้มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมและเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทย การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านก็จะเข้าไปอยู่ในการศึกษาที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ โดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

แผนผังการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและด้านอื่นๆ เพื่อพัฒนาประเทศให้

เจริญก้าวหน้าทุกๆด้านนั้น โดยรัฐบาลจะเน้นหนักเรื่อง การเข้ามามีส่วนร่วมของ ประชาชนและหรือชุมชนที่ประชาชนร่วมกันพัฒนาชุมชนนั้นขึ้นมา ดังนั้นกระบวนการมีส่วน ร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ สามารถบ่งบอกถึงศักยภาพของชุมชนนั้น ๆ ได้ ภายใต ้บริบทเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วมมีนักการศึกษาหลายท่าน อธิบายไว้ต่างกันดังนี้

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528: 3-5 อ้างถึงในวัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด 2538: 18) ขยาย ความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ครอบคลุมถึง การสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิก ทุกคนของชุมชนและสังคม ได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่กระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ ได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยความสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบายการวางแผนการดำเนินโครงการและการแบ่งสรรประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

3. การมีส่วนร่วมเป็นความเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงแรง และ ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงดังกล่าว

4. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพ เศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะทางเศรษฐกิจ ของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัย สำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527: 10) กล่าวถึงกระบวนการของการมีส่วนร่วมโดยได้แบ่ง ขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

๑
378.199
๒/1147

ทวีศักดิ์ นพเกษร (2541: 10-10) อธิบายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่จะสร้างประชาสังคมในเข้มแข็งองค์ประกอบประชาสังคมที่เข้มแข็ง

1. จิตสำนึกประชาคม (Civic consciousness) จิตวิญญาณ สำนึกสาธารณะ คือ สำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนและมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่าง ๆ ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ขอมรับและเห็นคุณค่าของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงาน

2. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องการสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างที่เอื้อให้ผู้คนมีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการ หรือไม่ เป็นทางการ เวทีประชาคม (Civic forum) ในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นที่ที่สร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำเป็นต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะ ประชาชน จำต้องพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4. ภาวะการผู้นำและผู้นำชุมชนคือ วิธีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ให้โอกาสแก่ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมและริเริ่มสร้างสรรค์และไม่ผูกขาดความคิดหรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการผู้นำ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชนอย่างเชื่อมโยง พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำจะผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม แก้ปัญหาของชุมชน จะทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดภาวะการผู้นำภายในตนเอง กลายเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ในประชาสังคมความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นในรูปองค์กรหรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวระนาบ ในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือแบบ

อุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลตามช่องทางความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมักเชื่อถือได้น้อย ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย และเศรษฐกิจการเมืองถ้าหลัง กระบวนการกลุ่ม เป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นต้องนำมาใช้ในการจัดเวที ประชาคมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมสูงสุด และการบรรจุนานซึ่งทำให้ได้ประสิทธิภาพ สูงสุด ผู้จัดเวทีประชาคมและผู้ใช้กระบวนการกลุ่ม ควรมีความเข้าใจ และมีทักษะใน กระบวนการมีส่วนร่วมแบบต่าง ๆ

หลักการงานแบบมีส่วนร่วม ต้องอาศัยหลักการงานที่ยึดสมาชิกของกลุ่มเป็น ศูนย์กลาง (ไม่ใช่ประธานหรือวิทยากร) โดยสมาชิกเป็นผู้สร้างผลงานจากประสบการณ์ เดิม การทำงานแบบมีส่วนร่วมมีหลักสำคัญ 5 ประการ

1. เป็นการทำงานที่อาศัยประสบการณ์เดิมของสมาชิก
2. ทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ๆ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง เป็นการทำงานเชิงรุก
3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเองและระหว่างวิทยากรกับสมาชิกกลุ่ม
4. ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความคิดที่ทุกคนมีอยู่ออกไป อย่างกว้างขวาง
5. มีการสื่อสารโดยการพูดและการเขียน เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนการ วิเคราะห์และการสังเคราะห์ความคิด

ประพรีพร อักษรศรี (2545 :) การจะพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประสบความสำเร็จ โดยที่ชุมชนสามารถยืนหยัดพึ่งตนเองได้และมีความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยฐานคิดทาง ยุทธศาสตร์ที่เป็นองค์รวม โดยอาศัยข้อมูล ความรู้ สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน และทุน ทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดยุทธวิธี แนวทางที่สอดคล้องกับ สภาพความเป็นจริง ซึ่งฐานคิดทางยุทธศาสตร์ชุมชนนิยมในภาวะใหม่แห่งการพัฒนา ประกอบด้วยโครงสร้าง ดังนี้

1. โครงสร้างชุมชนแบบองค์รวม ประกอบด้วยการพัฒนาชุมชนที่มี ลักษณะหลากหลาย พึ่งพากันและเลี้ยงตนเองได้ โดยอาศัยฐานองค์กรชุมชนที่มีในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ

เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การสร้างวงจรถุนในชุมชนที่มีการประสานเชื่อมโยงในรูปของเครือข่าย ภายใต้การดำเนินงานที่ยึดหลักการคืนทุนให้แก่ชุมชน

2. โครงสร้างการพัฒนาแบบพหุภาคี ตามแนวทางที่นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เสนอให้นำเอาคุณลักษณะที่ดีและมีประโยชน์จากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชนมาร่วมมือกันพัฒนาชุมชน/สังคม หรือที่เรียกว่า เบญจภาคี ประกอบด้วย ราชการ ธุรกิจ วิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน บนจุดยืนและผลประโยชน์ของชุมชน

3. โครงสร้างอธิปไตยชุมชน หรือประชาสังคม ซึ่งเน้นบทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนให้มีส่วนร่วม หรือเป็นผู้กำหนดชะตากรรมชีวิตตนเอง เช่น การวางแผนพัฒนาชุมชน ตำบล จังหวัด ภาค หรือมีส่วนร่วมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติที่มาจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน รวมถึงแผนแม่บทของประชาชนสาขาอาชีพต่าง ๆ ที่ร่วมกันร่างขึ้นมา

4. โครงสร้างฐานข้อมูลความรู้ชุมชน และการสื่อสารมวลชน โดยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลแบบ ปฏิสัมพันธ์ มีลักษณะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นศูนย์รวมข้อมูลที่ชุมชนและบุคคล/หน่วยงานภายนอกสามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยอาศัยระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนทุกประเภท

5. โครงสร้างภูมิปัญญา ระบบการเรียนรู้ และประเพณีวัฒนธรรมชุมชน เป็นฐานสำคัญที่จะระดมทรัพยากร ความร่วมมือ และสร้างศักยภาพที่ทรงพลังให้เกิดผลสำเร็จอย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน สร้างความมั่นคงแบบบูรณาการ และสะท้อนความเป็นไทย มีศักดิ์ศรีของตัวเอง

6. โครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งจะเป็นฐานคิดสำคัญในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขกระดับความรู้ ข่าวสาร และแลกเปลี่ยนบทเรียนกัน ตลอดจนร่วมกันวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสังคมอย่างสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชน โดยมีเครือข่ายองค์กรชุมชนในแต่ละระดับมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเป็นกระบวนการจากชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และระดับชาติ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ดังนั้นลักษณะการมีส่วนร่วม จึงทำได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการมีจิตสำนึก โครงสร้างพื้นฐานชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ ภาวะการผู้นำและการเป็นผู้นำ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันโดยสร้างจากฐานความศรัทธาศาสตร์ของชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน

พิมานา ธินลาด (2539) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านด้าย ตำบลบ้านด้าย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าการมีส่วนร่วมนั้นมี 2 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของวิถีชีวิตประจำวัน ได้แก่ระบบการผลิต การเกษตร วัฒนธรรม ความเชื่อ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของกลุ่มคนในโรงเรียน
2. การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของงานพัฒนาที่มาจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมสนับสนุน และวางแผนการพัฒนามนชุมชน

นอกจากนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการร่วมคิดค้นปัญหา โดยมีปัจจัยหลักคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี
2. ขั้นตอนการดำเนินงาน ด้วยการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน หรือรูปแบบที่แต่ละองค์กรในชุมชนกำหนดไว้
3. ขั้นตอนการร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนในหลายส่วนโดยเฉพาะสมาชิก ของกลุ่มให้ความสำคัญโดยเชื่อว่าถ้าขาดความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ในการ กำหนดกิจกรรมจะทำให้ความร่วมมือในด้านผลประโยชน์ขาดหายไปทันที
4. ขั้นตอนการร่วมติดตามประเมินผล เป็นการติดตามโดยองค์กรของชุมชนเอง กับการติดตามที่เกิดขึ้นจากบรรทัดฐานของชุมชน

อกิน ระพีพัฒน์ (2531) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องปัญหาการพัฒนาชนบทบทเรียนจาก กรณีศึกษาระ บัทร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มแม่น้ำกลองเป็นการศึกษาและพัฒนาการยับยั้ง การย้ายถิ่นของสตรีชนบทในภาคเหนือโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา วิธีการแก้ปัญหของชุมชน คือการคิดหาช่องทางในการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้ เกิดขึ้น ภายในชุมชนของตนเอง จนกลายเป็นปัจจัยในการดึงดูดให้บุคคลอยู่อาศัยทำมาหากินใน ชุมชนต่อไป ทั้งนี้ นักวิจัยได้เสนอระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 5 ระดับ ดังนี้

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหาและจัดลำดับ ความสำคัญของปัญหา
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาและ พิจารณาแนวทางวิธีการแก้ปัญห
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญห
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอด ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนคนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมโดยการวางแผน การ

ปฏิบัติงานและการประเมินผลของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนคนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ด้วยการให้ปราชญ์ชาวบ้านด้านคนตรีโนรา คนตรีหนังตะลุงมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการ โรงเรียนมีการปฏิบัติงานในลักษณะการสอน การเป็นวิทยากร และการประเมินผล จากการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่าการให้ปราชญ์ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูในโรงเรียนและให้เป็นกรรมการของโรงเรียน
2. ส่วนการมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติ โดยการเป็นวิทยากร ควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกด้านการรับ การส่ง จัดสถานที่พักผ่อนในโรงเรียนให้เกียรติและยกย่องด้วย
3. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล ควรให้ปราชญ์ชาวบ้านได้มีการประเมินผลนักเรียนอย่างเต็มที่และมีส่วนร่วมในการคัดเลือกนักเรียนไปแสดงงานต่าง ๆ ได้โดยวิธีการสังเกต

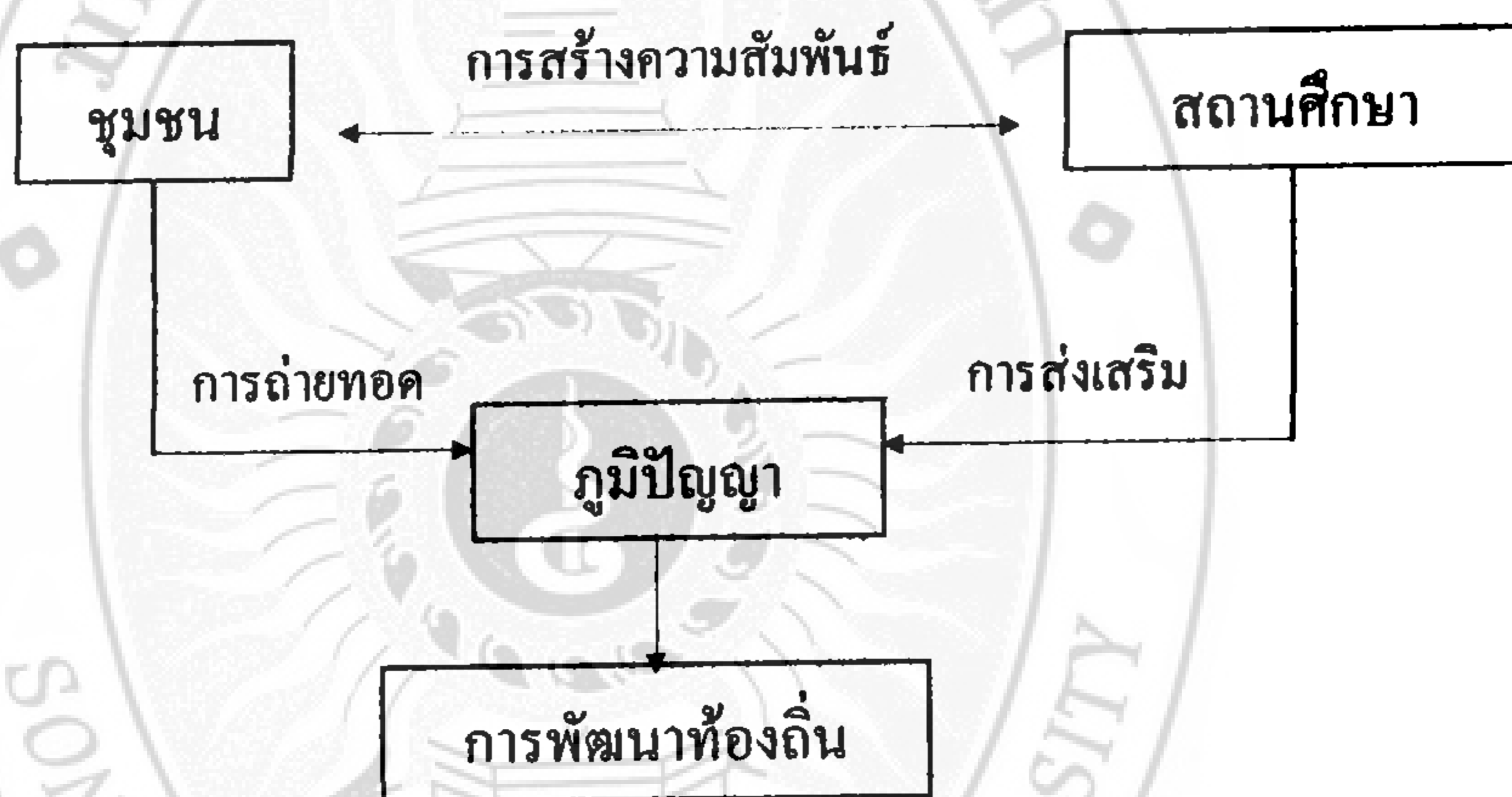
จากความคิดเห็นของผู้บริหารเช่นนี้เพราะ ผู้บริหารส่วนมากได้รับการอบรมให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ในส่วนของปราชญ์ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษจึงมีวิธีการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวและมีเวลาสอนอย่างต่อเนื่อง ทำให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขและมีโอกาสใกล้ชิดผู้ทรงภูมิปัญญาของท้องถิ่นด้วย

พิสิษฐ์ เศววงศ์ญา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 8 เพื่อศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้ทราบความต้องการของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจนเกิดเป็นกระบวนการชุมชน ดังนี้

1. ด้านการตัดสินใจต่างๆ คือ กรรมการโรงเรียน การจัดหางบประมาณสนับสนุนโรงเรียน การวางแผนพัฒนาและการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก
2. ด้านการปฏิบัติการ คือ การร่วมตรวจสอบแล้วสอดคล้องความประพฤติของนักเรียน การให้นักเรียนเข้ามาศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมและการ

หรือเนื้อหาที่ได้เรียนรู้จากชั้น เรียนไปใช้ในสภาพจริง เช่นการสาธิต การทดลอง การฝึกงาน การศึกษานอกสถานที่ การค้นคว้าในห้องทดลองเป็นต้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ช่วยเข้าใจเนื้อหาสาระของวิชาได้ดีขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาที่ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถานบันการศึกษา เพื่อเป็นการเรียนที่สนองความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนและสังคมในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้สถานศึกษาและชุมชนต้องสร้างความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

แผนผังการสร้างความร่วมมือเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น